

Kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnader och kyrkomiljöer i
Linköpings stift 2006

SKEDA KYRKA

Skeda socken
Linköpings kommun
Linköpings stift
Östergötlands län

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

SKEDA KYRKA

Kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnader och kyrkomiljöer i Linköpings stift
Delrapport februari 2006

Innehåll

Inledning.....	3
Bakgrund.....	3
Syfte.....	3
Kulturminneslagen.....	3
Kulturhistorisk bedömning.....	3
Inventeringens uppläggning och rapport.....	4
SKEDA KYRKA.....	5
BESKRIVNING OCH HISTORIK.....	5
<i>Socknen</i>	5
<i>Kyrkomiljön</i>	6
<i>Kyrkogården</i>	6
<i>Kyrkobyggnaden</i>	6
Exteriör beskrivning.....	8
Interiör beskrivning.....	9
KULTURHISTORISK BEDÖMNING.....	11
<i>Kyrkogården</i>	11
<i>Kyrkobyggnaden</i>	11
BEFINTLIGA SKYDDSFORMER.....	12
KÄLLOR.....	12
Övriga inventeringar.....	12
Kartor.....	13
HÄNDELSELISTA.....	13
Förkortningar.....	16

Inledning

Bakgrund

Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapsunderlaget för våra kyrkobyggnader och kyrkomiljöer genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering. På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen inom stiftets del av Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2004. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkobyggnader som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de kyrkobyggnader som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkans kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att skapa ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkan/kapellet och för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrko/kapellbyggnaden samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkobyggnader/kapell och kyrkomiljöer i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att skapa ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar av kyrkobyggnaden.

Kulturhistorisk bedömning

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, och Östergötlands län samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Bedömningen utgår från såväl den enskilda kyrkobyggnadens värden som kyrkomiljöns i sin helhet, men också till värden i förhållande till andra kyrkobyggnader i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkobyggnaden, en beskrivning av exteriör och interiör, fotografier och en kulturhistorisk bedömning. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkobyggnadens historia. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i denna rapport. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, vilket är ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbetet, fotografering och rapportsammanställningen har utförts av antikvarie Anna Lindqvist vid Östergötlands läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

SKEDA KYRKA

Skeda kyrka 1:1, Skeda socken, Linköpings kommun, Hanekind härad, Östergötlands län och landskap, Linköpings stift

Skeda är en medeltida socken och kyrkan är belägen utmed den gamla landsvägen mot Vimmerby drygt 5 km söder om Linköping. Den äldsta kända stenkyrkan på platsen uppfördes i början av 1200-talet med rektangulärt långhus och sannolikt smalare kor. Senare under medeltiden till- och ombyggdes kyrkan vid flera tillfällen och fick salkyrkans planform. Kyrkorummet försågs med kalkmålningar och valvslogs så det blev tvåskeppigt. Kyrkans nuvarande utformning härstammar från 1700-talet, då tornet tillbyggdes på 1750-talet och långhuset omgestaltades 1794. Samtidigt byggdes sakristian mitt på långhusets norra sida. Tornet avslutas upptill med en spåntäckt huv i flera avsatser. De vita fasaderna är slätputsade under ett flackt sadeltak, som ursprungligen var spåntäckt men numer är belagt med enkupigt rött tegel. De symmetriskt placerade rundbågiga fönsteröppningarna är försedda med brunmålade träbågar med järnspröjsar. Huvudingången är via tornet i väster, men en ingång finns även centralt placerad på södra ingången. Kyrkorummet har, trots flera renoveringar under 1900-talet, bevarat sin sengustavianska prägel från omgestaltningen 1794.

BESKRIVNING OCH HISTORIK

Socknen

Skeda är en medeltida socken och omnämns 1352 med samma namn. Socknen ligger strax söder om Linköping. Södra delen hör till södra Östergötlands skogsbygd, medan norra delen av socknen räknas till övergångsområdet mot östgötaslätten. Jordbruk har varit den viktigaste näringen. Bland socknens större gårdar kan bl a Lövingsborg, Ånväga och Häckerstad nämnas, av vilka den senare ägts av släkten von Feilitzen. Melker von Feilitzen blev en föregångsgestalt inom det moderna jordbruket omkring sekelskiftet 1900 och var även chef

för Lantbruksstyrelsen. Av en av socknens större gårdar, Vargsäters säteri, finns numer inga spår då mangårdsbyggnaden från 1700-talet revs för ett tiotal år sedan. Den äldre landsvägen från Linköping till Kalmar passerar genom socknen.

Kyrkomiljön

Kyrkan är belägen drygt 5 km söder om Linköping utmed den gamla landsvägen mot Kalmar. Den ligger väl synlig på en kulle omgiven av öppen jordbruksmark. Runt kyrkan och landsvägen har ett mindre villasamhälle vuxit upp. Söder om kyrkan ligger en enkel rödfärgad ekonomibyggnad. Den innehöll ursprungligen kyrkstallar och likbod. Under 1980-talet tillbyggdes den åt öster med lokaler för vaktmästaren. År 1991 uppfördes ett nytt församlingshem strax intill. Någon skola kom aldrig att byggas intill kyrkan, eftersom flera av socknens gårdsägare skänkte mark på andra håll där skolbyggnader uppfördes. Prästgården är belägen strax norr om kyrkan, utmed landsvägen mot Linköping, med mangårdsbyggnader uppförda på 1860-talet.

Kyrkogården

Kyrkogården omgärdas av en stenmur, som ansluter mot tornmurarna i söder och norr. Kyrkogårdens ingångar i väster har samkomponerats med kyrkans västparti. Grindstolparna är murade och slätputsade och pryds med ett förgyllt klot och stjärna med samtida grindar av svartmålat smitt järn.

En fullständig beskrivning och historik av kyrkogården redovisas i separat rapport efter avslutad kyrkogårdsinventering.

Kyrkobyggnaden

Skeda kyrka har en mycket komplicerad byggnadshistoria och dess ursprungliga planform är inte klarlagd. I samband med en renovering 1963-1964 utfördes byggnadshistoriska undersökningar av murarna. En romansk portal samt en korportal påträffades på södra sidan och två spetsbågiga muröppningar på västgaveln. I kyrkorummet upptäcktes kalkmålningar på den södra väggen. Den äldsta stenkyrkan, varav delar av södra muren med sydportalen kvarstår, uppfördes sannolikt i slutet av 1100-talet eller början av 1200-talet. Kyrkan förlängdes åt väster under 1300-talet och västgaveln försågs med ett spetsbågigt fönster med tegelomfattning. Kalkmålningen, som påträffades 1964 på den södra väggen, har stilistiskt daterats till tiden omkring 1300. Motivet med en gotisk trepassbåge och figurframställningar är ovanlig och saknar motsvarigheter i Östergötland. Under senmedeltiden förändrades kyrkan vid flera tillfällen. Kyrkan breddades mot norr och ett nytt jämbrett kor tillkom. Kyrkan förvandlades därigenom till en för tiden typisk salskyrka. Sakristian, som byggts tidigare under medeltiden, införlivades i kyrkorummet och ett vapenhus tillbyggdes på södra sidan. Sakristian var inbyggd i kyrkorummet och vid dess västra tvärvägg stod enligt en beskrivning från mitten av 1700-talet ett Mariaaltare. I slutet av medeltiden valvslogs även kyrkorummet och kyrkan blev tvåskeppig. Från den medeltida perioden hör även en dopfuntscuppa, som tillhör övergångstidens senromanska och tidigt gotiska dopfuntar från tiden omkring 1200-talets mitt.

Under 1600-talet försågs kyrkan med ett par manshöga skulpturer, föreställande Paulus och Petrus. De lär vara tillverkade i ”den Wernerska verkstaden” i Östra Tollstad socken, där

Johan Werner d ä var verksam tillsammans med bl a sönerna Henrik och Johan d y. De två förstnämnda arbetade åt greve Per Brahe d y på Visingsö. Skulpturerna var enligt uppgift ursprungligen placerad utanför kyrkan på ömse sidor om västingången. ” de twenne uthugne målade beläten, som uthan för kyrkiodören widh wäster gafulen ähro instelte.” Det antyder att kyrkan redan under 1600-talet skulle ha varit försedd med en ingång i väster. Även en notering i kyrkoboken indikerar detsamma då det uppges att 1682 flyttades en orgel som varit placerad i korets norra sida till ”wästra kyrkjodörren”. På 1690-talet fick kyrkan en predikstol och i samband med att den placerades i koret togs korskranket bort. Korskrank förekom i de medeltida kyrkorna och avskilde koret från långhuset, d v s prästen från menigheten.

I mitten av 1700-talet var kyrkans klockstapel så förfallen att det beslöts att bygga ett torn vid kyrkans västra gavel och flytta in klockorna dit. Tornet, som stod klart 1752, uppfördes av byggmästare Petter Frimodig. Frimodig (d. 1766) var byggmästare från Linköping och ofta anlitad i samband med kyrkobyggen. Karakteristiskt för hans kyrkor är framför allt de höga tornspirorna, som finns på t ex Horns kyrka. Den nya tornbyggnaden innehöll nedifrån räknat vapenhus, materialbod och sockenmagasin. I 4:de våningen var klockstolen belägen. Det var inte bara klockstapeln som var förfallen utan även kyrkobyggnaden behövde renoveras. I kyrkohandlingarna för 1787 uppges; ”Nödvändigheten at reparere denna kyrka faller hwar och en åskådare så starkt i ögonen, at motsägelse i den delen ej kan äga rum. Kyrkans nuwarande usla anseende: de högt uppe sittande små dunkla Fönstren: deremot ofatta Pelare: uråldriga Architectur af Sacristia: Obeqwäma Indelning af stolrader; äro omständigheter, som på kulna dagar inswepa Församlingen uti sådan skymning, at psalmboken blifwer onyttig...”

År 1794 renoverades kyrkan efter ritningar utförda av stiftsbyggmästaren Casper Seurling. Kyrkan fick ett för tiden typiskt utseende med stora rundbågiga och symmetriskt placerade fönsteröppningar samt en centralt placerad sydportal. De medeltida valven revs och kyrkorummet blev ljusst och luftigt och täcktes med ett trätunnvalv. Kyrkans fönsterglas tillverkades vid Cedersbergs glasbruk i Vist socken. De gamla fönstren, altartavlan och kyrkdörrar såldes på auktion. Kyrkan försågs även med en för tiden typisk inredning i gustaviansk stil. Altaruppsatsen utfördes av bildhuggare Carl Fredrik Beurling. Beurling (1755-1837) var verksam i Norrköping och har tillverkat ett 10-tal predikstolar i länet. Han anlätades även till andra inredningsarbeten i kyrkorna, som t ex i detta fall nummertavlorna och dekoren till orgelfasaden. Orgeln byggdes ursprungligen 1777 av orgelbyggare Lars Strömblad, men ombyggdes av Per Schiörlin 1794. Orgelbyggare Per Schiörlin (1736-1815) var lärljunge till Linköpings stifts förste orgelbyggare Jonas Wistenius. Schiörlin övertog hans verkstad 1777 och har tillverkat ett 70-tal orglar i länet. Altartavlan, som framställer Marias och Elisabeths möte är målad av Pehr Hörberg och var färdig 1796. Målaren, tecknaren, grafikern och skulptören Pehr Hörberg (1746-1816) var sin tids mest anlätade kyrkomålare. Han har målat 87 altartavlor varav 57 i Östergötland. Inredningen, d v s altarring, bänkar, orgelläktare och kyrkdörrar målades i en ”ljus Pärlefärg”. En intressant notering i kyrkoprotokollen från 1794 visar att kyrkan redan då försågs med sidogångar; ”Förklarade Församlingen sin önskan, att en smal gång blifwer imällan murarna och stolarna till bekwämlighet wid in och utgående; whilket kyrkobyggmästaren lofwade wid stolarnas insättande iagttaga.” Av någon anledning bevarades 1600-talspredikstolen och först 1812 ersattes den av en ny predikstol, tillverkad av Anders Malmström i Västra Ny.

Kyrkan har renoverats vid ett flertal tillfällen under 1900-talet. År 1912 genomfördes en renovering av kyrkan under ledning av arkitekt Axel W Brunskog i Linköping. De slutna bänkarna försågs då enligt tidens ideal med öppna bänkar. Arkitekt Rolf Bergh fick i början av 1960-talet i uppdrag att göra ett restaureringsförslag för kyrkan. Bergh tillhörde tidens

radikala arkitekter och föreslog att den gustavianska kyrkan skulle förändras till en modern kyrka; altaret skulle placeras fristående mitt i långhuset och kyrkan skulle förvandlas till en centralkyrka. Predikstolen från 1812 skulle ersättas av den äldre från 1600-talet, altaruppsatsen skulle tas bort och Pehr Hörbergs altartavla skulle placeras fritt på sydväggen. Riksantikvarieämbetet skrev dock i sitt yttrande att kyrkans mycket välbevarade 1700-talskaraktär skulle bevaras och tillät inga förändringar mer än ”sådana förändringar som av praktiska skäl oundgängligen är nödvändig”. Förändringarna inskränkte sig framför allt till ombyggnad av sakristian och att vissa nya innerdörrar tillkom. I samband med den yttre renoveringen knäckades putsen ner och en murverksdokumentation kunde utföras. Tegeltaket omlades med nytt tegel och under det gamla teglet upptäcktes ett äldre rödfärgat spåntak, som sannolikt härrörde från den genomgripande ombyggnaden 1794.

Nästa större förändring utfördes 1977-78 då läktarunderbyggnaderna tillkom efter ritningar av ingenjör Ture Jangvik i Linköping. Dagens färgsättning härrör från 1999 då hela interiören ommålades.

Exteriör beskrivning

Kyrkan är orienterad i öst-västlig riktning med ett rektangulärt långhus med rakslutet korparti, en sakristia mitt på långhusets norra sida samt torn i väster. Kyrkan är uppförd av sten. De vita fasaderna är slätputsade och gråstenssockeln är frilagd. På södra sidan, väster om sydportalen, finns på den frilagda sockeln en rundhuggen sten från den medeltida sydportalen. I putsen har man vid renoveringen 1963 gjort ritsningar i putsen för att markera en rundbågig öppning. Långhuset täcks av ett sadeltak som är valmat i öster och sakristians sadeltak är valmat mot norr. Taken är belagda med rött enkupigt tegel, vilket senast omlades 1963. Då påträffades ett sannolikt ursprungligt rödfärgat spåntak, vilket fick ligga kvar under teglet. Hängrännor och stuprör är av kopparplåt. Tornet har en dominerande överbyggnad med spåntäckt huv och en hög åttkantig vitmålad lanternin med svartmålade luckor. I tornets murar finns synliga ankarjärn. Kyrkans fönsteröppningar är rundbågiga med brunmålade träbågar med järnspröjsar. Mellan fönster och karm har i sen tid skruvats på en trälist. Fönsterblecken är av kopparplåt. Huvudingången är via tornet i väster, vilken markeras med en gustaviansk stickbågig portal med kannelyrer. Dörrbladen är klädda med brunmålade diagonalställd profilerad panel. Dörren är försedd med äldre smidesbeslag. Över porten finns en kalkstenstavla med följande inskription; I GUSTAF IV ADOLPHS TREDIE REGERINGSÅR OMBYGGDES SKEDA KYRKA 1794. Sydportalen är centralt placerad på södra fasaden med en enkel omfattning med överliggande lunettfönster. Dörrbladen, som sannolikt är nygjorda som kopior efter de ursprungliga dörrarna, är klädda med diagonalställd brunmålade panel. På sakristians västra sida finns en ingång, upptagen i samband med någon av renoveringarna på 1900-talet.

Interiör beskrivning

Långhuset är rektangulärt med golvet lagt med kalkstensplattor av olika ålder i mitt- och sidogångar. Väggarna är vitputsade och avslutas uppåt med mörkgrå profilerad taklist mot ett gråmålat trätunnvalv. På södra sidan, väster om sydportalen, finns sedan 1963 ett medeltida kalkmålningsfragment framtaget. Vid sydportalen har ett vindfång med gråmålade innerdörrar skapats. I väster, mot vapenhuset, finns moderna gråmålade svängdörrar med ektrycken från renoveringen 1964. Fönsteröppningarna är försedda med innanfönster med gröntonade antikglas i blyspröjs. De har stormjörn som förstärkning. Bänkinredningen är indelad i tre kvarter. Bänkarna är öppna och tillkom vid arkitekt Brunskogs renovering 1912. De målades 1999 i sin nuvarande färgsättning i grått med marmorerade gavlar. Golvet under bänkkvarteren är av trä och vitpigmenterat, liksom golven i sakristian och tornkammaren. De bakre bänkarna är borttagna och på södra sidan är en dopplats inrättad. Här är den

medeltida dopfuntscuppan uppställd på ett nytt underrede. Kyrkans andra dopfunt från 1701 är uppställd i koret. Under läktaren finns även två manshöga skulpturer föreställande Petrus och Paulus. De lär vara tillverkade i den Wernerska verkstaden i Östra Tollstad socken. Predikstolen är placerad på norra sidan med uppgång från öster. Korgen är rektangulär med utsvängda sidor med pilastrar i hörnen. Korgen och tillhörande ljudtak och ryggstycke, som är gråmålade med förgyllningar, är tillverkade 1812 av bildhuggaren Anders Malmström, Västra Ny. Orgelläktaren i väster bärs upp av gråmålade släta kvadratiska pelare med förgyllda lister. Läktarbarriären har en spegelindelning avdelad med kannelerade pilastrar. Det utskjutande mittpartiet är dekorerat med en lyra och valthorn. Läktarens undersida består av gråmålade breda brädor med ett senare, eventuellt 1912 tillkommet ramverk av enkla profilerade lister. Vid renoveringen 1977-78 tillkom läktarunderbyggnader med vitmålade skivor ut mot kyrkorummet. Utrymmet på södra sidan är inrett till väntrum med läktarens undersida som tak och synliga pelare. Det norra utrymmet används som kapprum och handikapptoalett. Läktaren nås via trappor från vapenhuset. Den inre dörren från tornkammaren är sannolikt originaldörren från 1700-talet med profilerad diagonalställd panel. Golvet, som är av furuplank, är relativt nylagt. På södra sidan är bänkinredningen från 1912 bevarad, medan den är borttagen på norra sidan. Orgeln är ursprungligen tillverkad 1777 av orgelbyggaren Lars

Strömblad. Den ombyggdes av Pehr Schiörlin i samband med kyrkans omfattande ombyggnad 1794 då den även försågs med dekorativa ornament, tillverkade av bildhuggare Carl Fredrik Beurling. Färgsättningen i grått, rosa och blått, härrör från en renovering 1999. Orgelverket tillkom 1877 och är byggt av Marcussen & Söhn, Åbenrå, Danmark.

Koret, som är jämbrett med långhuset, ligger två trappsteg högre än långhuset. Golvet är lagt med äldre kalkstenshällar samt gravhällar. Väggar och tak har samma utformning och ytskikt som långhuset. Två fönsteröppningar finns i den östra muren. Såväl altare, altaruppsats, altartavla och altarring tillhör originalinredningen från 1794. Altaret är av trä, gråmålat med förgyllda lister. Altaruppsatsen är gråmålad med förgyllningar. Den är tillverkad av bildhuggare C F Beurling. Altarringen, som är oval och öppen mot öster, är gråmålad och försedd med kanelerade pilastrar. Altartavlan föreställer Marias och Elisabeths möte och är målad 1796 av konstnären Pehr Hörberg. Den ena av kyrkans två dopfuntar är placerad på norra sidan. Den är av kalksten och tillverkad 1701 i Vadstena med dopfunten i Vadstena klosterkyrka som förebild. Kyrkans två nummertavlor tillhör originalinredningen från 1794 och är tillverkade av bildhuggare C F Beurling. De är ovala med förgyllda ramar krönte med en urna. På södra sidan står en kororgel byggd av orgelbyggare Niels Munch Mogensen i Hovmantorp.

Sakristian är belägen mitt på norra sidan med ingång från kyrkorummet samt med en direktingång i väster. Golvet består av ett vitpigmenterat furugolv. Väggarna är putsade och avfärgade i vitt och taket är av trä och gråmålat, sannolikt omlagt i samband med renoveringen 1964. Mot söder har två rum avdelats med mellanväggar på ömse sidan om dörren till kyrkorummet. Det östra utrymmet nyttjas som förråd. Det västra är avdelat i väster till förstuga med kalkstengolv samt utgång i väster. Vidare finns ett WC, som iordningställdes 1964. I norr finns ett fönster med gråmålat järngaller.

Vapenhuset är beläget i tornets bottenvåning med ett äldre kalkstengolv. Väggarna är putsade och på södra och norra sidan finns sedan 1912 inbyggda vitmålade trappor med profilerade räcken. Under trapporna finns förråd och el-central. Taket är plant och sannolikt panelat 1912.

Tornets första våning når man via trappor på södra och norra sidan av vapenhuset. Golvet är belagt med vitpigmenterade brädor. Väggarna är putsade och avfärgade i vitt och taket har

samma typ av panel som återfinns i vapenhuset. I väster finns ett oxöga med innanfönster av trä. På östra sidan finns en dörröppning till orgelläktaren, det västra dörrbladet härstammar från 1970. Andra våningen når man via en trappa i sydöstra hörnet och genom en lucka i golvet. Golvet består av obehandlade brädor och väggarna är grovt putsade. I väster finns en stickbågig fönsteröppning med en äldre obehandlad och småspröjsad träbåge. På östra väggen, som före tornets uppförande i mitten av 1700-talet var kyrkans utvändiga västgavel, finns ett tjockt lager puts med spår av rödrosa färg. Långhusvinden når man via en plåtlucka i östra muren. Kyrkan har två klockor; storklockan göts 1695 av Gerhardt Meyer i Stockholm och lillklockan göts 1790 av Johan Åhman i Linköping.

Långhusvinden. Från långhusvinden kan man på kyrkans västra mur ana fragment av kalkmåleri. Undertaket har även en ålderdomlig form av tätning med mossor och lister.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING

Kyrkan, kyrkogården och de f d kyrkstallarna utgör tillsammans med den ännu i bruk varande prästgården en kulturhistorisk intressant kyrkomiljö som vittnar om kyrkplatsen som socknens centrum.

Kyrkogården

En fullständig kulturhistorisk bedömning av kyrkogården redovisas i separat rapport efter avslutad kyrkogårdsinventering.

Kyrkobyggnaden

Stora delar av kyrkans murverk med spår efter bl a en huggen sydportal härstammar från medeltiden och utgör en viktig källa till kunskap om medeltida byggnadsteknik. Det framtagna kalkmålningsfragmentet i kyrkorummet har en för Östergötland ovanlig framställning. Kyrkans exteriör präglas av de omfattande om- och tillbyggnader, som utfördes under 1700-talet. Tornets ålderdomliga spånklädda spira är uppförd 1750-54 av den länsanknutna byggmästaren Petter Frimodig. Frimodigs mycket originella tornspiror har stora arkitekturhistoriska värden. Kyrkan har sedan dess exteriört, med undantag av bl a nytt takmaterial, i stort sett behållit mycket av sin ursprungliga karaktär.

Kyrkans interiör hör till en grupp sengustavianska kyrkor, som främst kännetecknas av sin enkla och strama uppbyggnad och med en sparsam utsmyckning, huvudsakligen koncentrerad till altare, predikstol och läktarparti. Interiören är, trots förändringarna vid ombyggnaderna under 1900-talet, präglad av det 1700-talets ideal genom det stora luftiga kyrkorummet och trätunnvalvet. Det ovanligt enhetligt komponerade korpartiet med Pehr Hörbergs altartavla

har stora konst- och arkitekturhistoriska värden. Inredningen med bl a altaruppsats, altarring och orgelfasad samt dopfunten av 1700-talet är av genomgående hög kvalitet. Skulpturerna, tillverkade i den Wernerska verkstaden, föreställande Petrus och Paulus är mycket ovanliga. Byggnaden med dess inredning har även ett stort värde ur ett regionalt perspektiv, då den bl a är utförd av länets vid denna tid främsta byggmästare, hantverkare och konstnärer.

Vidare bör en rad speciella detaljer uppmärksammas, som t ex att delar av en rosafärgad puts och färgspår finns bevarad på västra muren, långhustaketets ursprungliga rödfärgade

spånbeläggning under teglet samt undertakets ålderdomliga tätning med mossa och lister.

Sammanfattning

- Kyrkans medeltida murverk med spåren efter sydportal och kalkmåleri utgör ett värdefullt historiskt dokument. Dopfuntscuppan från 1200-talet är en av kyrkans få bevarade medeltida inventarier och visar på en lång historisk kontinuitet.
- Kyrkans exteriör präglas av de omfattande om- och tillbyggnader som skedde under 1700-talets andra hälft med tornets ålderdomliga spånklädda spira från 1750-talet och långhusets sengustavianska utformning.
- Interiören är, trots förändringarna vid ombyggnaderna under 1900-talet, präglad av byggnadstidens ideal genom det stora luftiga kyrkorummet och trätunnvalvet samt ursprunglig inredning, som bl a altarupsatsen och altartavlan.
- Byggnaden med dess inredning och inventarier har även ett stort värde ur ett regionalt perspektiv, då den bl a är utförd av länets vid denna tid främsta byggmästare, hantverkare och konstnärer.

BEFINTLIGA SKYDDSFORMER

Kyrkan och kyrkogården är skyddade enligt Lagen om kulturminnen 4 kap.

Skeda kyrkomiljö, K 100, är utvärderad som kulturhistorisk värdefull miljö i kulturminnesprogrammet för Östergötland, utgivet av länsstyrelsen i Östergötlands län 1983.

KÄLLOR

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), Riksantikvarieämbetet

Bebyggelseregistret - kulturhistorisk bebyggelseinformation, Riksantikvarieämbetet;

www.bebyggelseregistret.raa.se

Lindqvist, Gunnar, Skeda kyrka. Linköpings stifts kyrkor 2004.

Ridderstad, Anton, Historiskt, Geografiskt och Statistiskt lexikon öfver Östergötland, M-Ö, Norrköping 1877.

Skeda Socken Kyrkan. Avskrifter i ÖLM:s topografiska arkiv

Sveriges Bebyggelse, Östergötlands län, del I, Uddevalla 1946.

Östergötland, landskapets kyrkor. Red. Ingrid Sjöström och Marian Ullén.

Forskningsprojektet Sockenkyrkorna. Kulturarv och bebyggelsehistoria.

Riksantikvarieämbetet 2004.

Östergötlands läns kalender 1872.

Östergötlands länsmuseum arkiv

Övriga inventeringar

Sedan 2002 pågående inventering av kyrkogårdar/begravningsplatser i Östergötlands län, utförs av Östergötlands länsmuseum.

Bogårdsmurar i Linköpings stift, Östergötlands län, Grenberger Byggnadsrestaureringskontor 2004.

Prästgårdsinventeringen i Östergötlands län, utförd av Östergötlands länsmuseum 1978.

Skolinventeringen i Östergötlands län, utförd av Östergötlands länsmuseum 1978.

Kartor

Häradsekonometisk karta 1868-1877, Skeda

Ekonomisk karta, 1947 och 1982, blad 8F 3h Skeda

Sammanställt av Östergötlands länsmuseum i februari 2006. Den kulturhistoriska bedömningen har utförts i samverkan med Länsstyrelsen i Östergötland.

HÄNDELSELISTA

Förteckningen gör inga anspråk på att vara komplett. Den bygger enbart på nedan redovisade källor och kan i framtiden komma att revideras.

- 1150-1249 Nybyggnad – Kyrka av sten med ett litet långhus och smalare kor. (GL)
- 1200-1299 Specifika inventarier – dopfunt av sten, ny fot 1964. (BR)
- 1275-1325 Arkitekturbunden utsmyckning – kalkmålningar, framtoqs delvis 1964. (BR)
- 1300-1349 Ändring – ombyggnad, kyrkan förlängdes åt väster och västgaveln försågs med ett spetsbåigt fönster med tegelomfattning. (GL)
- 1400-1449 Ändring – ombyggnad, nytt korparti av långhusets bredd. (BR)
- 1400-1449 Nybyggnad – Sakristia. (BR)
- 1450-1529 Ändring – ombyggnad, kyrkorummet breddades åt norr jäms med sakristians norra vägg och sakristian införlivades med kyrkorummet med bibehållen funktion. Kyrkorummet valvslogs med två fristående pelare. (BR)
- 1450-1529 Nybyggnad – Vapenhus på södra sidan. (BR)
- 1650-1660 Specifika inventarier – skulpturer av ek föreställande Paulus och Petrus, tillverkade av Johan Werner, Östra Tollstad. Skänkta till kyrkan av Per Andersson i Ingebo, en av kyrkans sexmän. Var ursprungligen placerade utanför västingången. (SvB, ÖLM)
- 1682 Ändring – fast inredning, en orgel som varit placerad i korets norra sida blev flyttat till ”västra kyrkjödörren”. Platsen i koret tillföll säteriet Åkerstad som gravplats. (SSK, ÖC 1946-07-27)
- 1693 Fast inredning – predikstol, skänkt av assessor Samuel Adlerberg, Håckerstad, ersattes av en ny 1812. I samband med att predikstolen uppsattes toqs korskranket bort. (SvB, SSK, ÖC 1946-07-27)
- 1695 Specifika inventarier – storklockan göts av Gerhardt Meyer, Stockholm. (GL)
- 1696 Ändring – fast inredning, altaret som varit placerat en bit från väggen flyttades mot den östra väggen. (ÖC 1946-07-27)

- 1698-1699 Ändring – ombyggnad, korffönstret och ett fönster ”neder i kyrkian” utvidgades. (SSK)
- 1701 Specifika inventarier – dopfunt av huggen kalksten, inköpt från Vadstena. (GL)
- 1707 Stöld - tjuvar togs sig in i kyrkan genom att bryta sönder först kordörren och sedan sakristiedörren. (SSK)
- 1708 Ändring – ombyggnad, ny järndörr till sakristian, tillverkad av smeden Lars i Munkebo. (SSK)
- 1709 Renovering - klockstapeln renoverades av klockaren i Linköping Anders Olofsson. (SSK)
- 1741 Ändring – ombyggnad, vinkällaren i sakristian blev färdig. (SSK)
- 1741 Fast inredning – ny altardisk. (SSK)
- 1744 Ändring – arkitekturbunden utsmyckning – valven renoverades och vitmålades. Murmästare Nils Löthström, Linköping. (SSK, ÖC 1946-07-27)
- 1745 Nybyggnad – benhus. (SSK)
- 1750-1752 Nybyggnad – Torn i väster, uppfört av byggmästare Petter Frimodig. Klockorna flyttades in från en förfallen klockstapel. (BR)
- 1777 Fast inredning – orgel byggd av Lars Strömblad, Ödeshög, ombyggd 1794, 1877, 1912, 1969 och 2004. (BR)
- 1780 Specifika inventarier – lillklockan göts av Johan Åhman, Linköping. (GL)
- 1794 Ändring – ombyggnad, den inbyggda sakristian revs och ersattes av en ny på nordsidan. Vapenhuset revs. De medeltida valven revs och ersattes med trätunnvalv, fönsteröppningarna förstörades. Korportalen murades igen. Stiftsbyggmästare Casper Seurling. (BR)
- 1794 Fast inredning – altarring, bänkar, orgelläktare och kyrkdörrar ut och invändigt målade med ”ljus Pärlfärg”. (SSK)
- 1794 Ändring – fast inredning, orgelverket från 1777 ombyggdes av orgelbyggare Pehr Schiörlin, Linköping. (BR)
- 1795 Vård/underhåll, exteriör, spåntaken rödfärgades. (SSK)
- 1796 Fast inredning – altaruppsats, nummertavlor och ornament till orgelfasaden. Bildhuggare Carl Fredrik Beurling, Norrköping. (SSK)
- 1796 Specifika inventarier – altartavla framställer Marias och Elisabeths möte och altaruppsats, målade av konstnären Pehr Hörberg. (BR)
- 1798 Ändring – ombyggnad, interiör, sakristiegolvet som inlades 1794 var angripet av svamp och utbyttes. Även golvet under läktaren hade börjat angripas av svamp. (SSK)

- 1812 Fast inredning – predikstolen från 1693 ersattes av en ny, tillverkad av bildhuggaren Anders Malmström, Västra Ny. (GL)
- 1877 Ändring – fast inredning, orgelverket från 1777 ombyggdes av Marcussen & Söhn, Åbenrå, Danmark, omdisponerades 1912, ombyggdes 1969, restaurerades 2004. (BR)
- 1912-1913 Ändring – ombyggnad, interiör, ny bänkinredning, omändring av vapenhuset mm. Arkitekt Axel W Brunskog, Linköping. (BR)
- 1912 Ändring – fast inredning, orgelverket omdisponerades, även 1969, 2004. (ÖLM)
- 1912-1913 Teknisk installation – centraluppvärmning med lågtrycksånga. (SvB)
- 1963 Renovering, exteriör, putsen knackades ner på tornet, omputsning, tegeltaket omlades med nytt tegel, under teglet fanns ett äldre rödfärgat spåntak, som kan härröra från 1700-talet, som fick ligga kvar. (ÖLM)
- 1963-1964 Byggnadsarkeologiska undersökningar i samband med yttre och inre restaurering. En romansk portal påträffades på södra sidan samt en korportal, två spetsbågiga muröppningar i västmuren. (ÖLM)
- 1964 Ändring – ombyggnad, interiör, sakristian ombyggdes med utrymmen avdelade mot söder för skrudkammare och toalett och vindfång. Utbyte av dörrar samt någon förändring av bänkkvarteren. Altartavlan restaurerades, den medeltida cuppan försågs med ny fot, fragment av bevarade gotiska kalkmålningar på södra väggen framtogs. Arkitekt Rolf Bergh, Stockholm. Konservator Bengtsson. (BR)
- 1964 Teknisk installation – värmeledning. (GL)
- 1964-2005 Ändring – ombyggnad, interiör, korbänkarna borttogs och ersattes av lösa stolar. (ÖLM, K)
- 1968 Fast inredning – kororgel, byggd av orgelbyggare Niels Munch Mogensen, Skandinavisk orgelservice, Hovmantorp. (ÖC 1968-10-24)
- 1969 Ändring – fast inredning, orgeln från 1877 byggdes ut, orgelbyggare Richard Jacoby, renoverades 2004. (ÖLM)
- 1970 Ändring – ombyggnad, interiör, nya dörrar placerades väster om de ursprungliga 1700-talsdörrarna mellan tornkammaren och orgelläktaren. (ÖLM)
- 1977-78 Ändring – ombyggnad, interiör, läktarunderbyggnader, delvis omändring av sakristian. Ingenjör Ture Jangvik, K-konsult, Linköping (ÖLM)
- 1993 Konservering – specifika inventarier – altartavlan, skulpturer och nummertavlor. Östergötlands läns museums konservatorsateljé. (ÖLM)
- 1997 Arkeologisk undersökning i samband med schaktningar för VA och installation av toalett. (ÖLM)
- 1997-1998 Ändring – ombyggnad, interiör, handikappstolett installerades i den norra läktarunderbyggnaden. Garpemyr arkitektkontor, Linköping. (ÖLM)

- 1998 Vård/underhåll, exteriör, fasaderna omkalkades, översyn av taket, ommålning av portar mm. (ÖC 1999-06-05)
- 1999 Vård/underhåll, interiör, målning av undertak, bänkarna som tidigare var grönmålade målades i grått med förgyllningar på gavlarna. All färg togs bort på orgeln, som ommålades i rosa och blått. Olof Gustavssons Måleri AB, Askeby. (K)
- 2004 Renovering – fast inredning, orgeln restaurerades av Bergenblad & Jonsson orgelbyggeri AB. (ÖLM)
- 2005 Kulturhistorisk inventering av kyrkan och kyrkomiljön, utförd av Östergötlands länsmuseum på uppdrag av Linköpings stift.

Förkortningar

ATA – Antikvarisk-topografiskt arkiv, Riksantikvarieämbetet

BR – Bebyggelseregistret - kulturhistorisk bebyggelseinformation, Riksantikvarieämbetet;
www.bebyggelseregistret.raa.se

GL – Lindqvist, Gunnar, Skeda kyrka. Linköpings stifts kyrkor 2004.

K - Kyrkan

SSK – Skeda Socken Kyrkan. Avskrifter i ÖLM:s topografiska arkiv

ÖC – Östgöta Correspondenten

ÖLM – Östergötlands länsmuseums topografiska arkiv

Sammanställt av Östergötlands länsmuseum i februari 2006.